

Рецензія
на дисертаційне дослідження
СОРОЧАН МАРИНИ ПЕТРІВНИ
на тему
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань
01 – Освіта/педагогіка, за спеціальністю 015 Професійна освіта

Актуальність дослідження та його зв'язок з науково-дослідними темами. Упровадження в Україні інклюзивної освіти вплинуло на питання підготовки та перепідготовки педагогічних працівників, готових до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

До сьогодні чимало змін було здійснено на рівні початкових шкіл, пов'язаних із концепцією Нової української школи та запровадженням нових стандартів для початкової освіти. Проте є велика потреба розвивати інклюзивну освіту на рівні закладів дошкільної освіти, бо ранній і дошкільний вік є важливим для розвитку усіх дітей, а для дітей з особливими освітніми потребами цей період має виняткове значення.

Затвердження професійного стандарту «вихователь закладу дошкільної освіти» у 2021 році визначає спектр професійних компетентностей та трудових функцій вихователя, до складу яких входить здатність до толерантної взаємодії, спроможність організовувати безпечне освітнє середовище для всіх категорій дітей. Діти з особливими потребами потребують виняткової уваги педагогів. Тому надзвичайно важливо ще на етапі здобуття професійної освіти підготувати майбутніх вихователів до професійної діяльності в інклюзивних закладах дошкільної освіти. З огляду на це, актуальність теми рецензованого дослідження не викликає сумнівів.

Чітка постановка проблеми і коректно визначений науковий апарат дали авторці можливість здійснити систематизацію наукових джерел, що

висвітлюють питання, пов'язані з упровадженням концепції інклюзії у вітчизняну систему освіти, особливості підготовки майбутніх вихователів до роботи в умовах інклюзивного навчання. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується глибоким аналізом значного масиву вітчизняних і зарубіжних джерел, нормативно-правових актів, галузевих стандартів, навчальних планів, робочих програм закладів вищої педагогічної освіти.

Дослідження виконувалося в межах науково-дослідної теми кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Інноваційні педагогічні технології навчання в умовах інформатизації освіти в Україні та за кордоном» (протокол № 8 від 23 грудня 2020 року) та науково-методичної теми Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» «Педагогічна компетентність педагогічних працівників – складова формування інноваційного освітнього середовища» (протокол № 1 від 29 серпня 2020 року).

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечена використанням комплексу методів і методик, адекватних меті, об'єкту, предмету і завданням дослідження, формуванням репрезентативної вибірки, використанням методів математичної статистики, що доводять не випадковість одержаних даних.

Посилює обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, належна апробація результатів дослідження: авторка представляла основні положення своєї роботи на 12 вітчизняних і зарубіжних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації вирізняється цілісністю і логічною послідовністю, робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (239 найменувань, із них 27 – іноземними мовами) до кожного з них, висновків до дисертації, додатків на 65 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 192 сторінки, з них основного тексту – 182 сторінки. Дисертація містить 9 таблиць, 2 рисунки.

Значення для науки і практики отриманих результатів.

Дисертаційна праця містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що уперше: визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти (формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів; наскрізне застосування викладачами ЗВО інноваційних технологій у процесі викладання дисциплін професійної та практичної підготовки; розроблення та впровадження тренінгової програми «Формування готовності до організації навчання дітей із особливими освітніми потребами»); представлено модель підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання із застосуванням інноваційних технологій; визначено структуру готовності, її компоненти (мотиваційний, операційний, проєктний, морально-етичний), схарактеризовано показники та рівні (високий, середній, достатній та низький) готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО; уточнено зміст понять «готовність», «готовність до діяльності», «інклюзивна компетентність» та розкрито термінологічний апарат дослідження: «готовність майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО», «інклюзивна компетентність майбутніх вихователів»; подальшого розвитку набули форми та методи підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що в процесі роботи розроблено та впроваджено в освітній процес методику формування готовності студентів до реалізації інклюзивного навчання із застосуванням інноваційних технологій (моделювання педагогічних ситуацій та професійної діяльності; технологій групової роботи, інтегрованого та контекстного навчання, розвитку критичного мислення, проєктування

індивідуального корекційно освітнього маршруту, підтримки дослідницького навчання (IBL); розроблення портфоліо (персонального сайту) педагога закладу дошкільної освіти із застосуванням цифрових технологій; SMART-технологій; кейс-коучингу; електронний коучингу; технoстратегії; онлайн-обміну досвідом); укладено навчально-методичний посібник, розроблено та впроваджено тренінгову програму «Формування готовності до організації навчання дітей із особливими освітніми потребами»; навчально-методичне забезпечення для керівників, викладачів і здобувачів закладів вищої освіти, працівників закладів дошкільної освіти щодо підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО. Методика підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання, навчальні та дидактичні матеріали можуть використовуватися в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти України з метою підготовки фахівців зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта» та вчителів різних спеціальностей до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання у закладах освіти, післядипломній освіті, підвищенні кваліфікації та перепідготовки кадрів задля формування та розвитку готовності педагогічних працівників до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Мети дослідження авторка досягає розв'язанням чотирьох завдань, на виконання яких спрямовані усі його складові: науково-дослідницький апарат, вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, джерельна база дослідження, змістовні додатки.

Структура дисертації є науково обґрунтованою, логічною і доцільною. Заслуговує на схвалення здійснений у першому розділі дисертанткою аналіз вітчизняних і зарубіжних педагогічних, психологічних, соціологічних і наукових джерел, що свідчить про актуальність проблеми дослідження в системі педагогічної освіти України.

У першому розділі на основі аналізу науково-методичних джерел, нормативно-правових актів, БКДО, педагогічного досвіду та власної практики професійної діяльності в інклюзивному ЗДО дисертантка проаналізувала

сучасний стан підготовки майбутніх вихователів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Розкрито сутність та зміст готовності майбутніх вихователів до інклюзивного навчання як результату професійної підготовки та виявлено, що діагностика сформованості готовності майбутніх вихователів до роботи в ІОС може бути забезпеченою застосуванням мотиваційного (мотиваційна готовність до роботи з дітьми з ООП), операційного (знання, уміння та навички створення, підтримки та розвитку здорового, безпечного (фізично та психологічно), розвивального ІОС), проєктувального (здатність розробляти та впроваджувати нові зразки інклюзивної практики), морально-етичного (емоційний інтелект, комунікативна толерантність, самоконтроль, самоорганізація та партнерська взаємодія з усіма учасниками освітнього процесу) компонентів та відповідних показників, до кожного з яких визначено рівні (високий, середній, достатній, низький) сформованості означеної готовності. Готовність майбутніх вихователів до інклюзивного навчання в ЗДО трактується авторкою як *динамічна, інтегративна психолого-педагогічна характеристика, проявлена в здатності до індивідуального і диференційованого навчання та розвитку дітей з ООП, володінні технологіями дошкільної інклюзивної освіти, активній професійній позиції та сформованій потребі здійснювати професійну діяльність щодо повноцінного групового та індивідуального навчання і виховання дітей відповідно до їхніх можливостей*.

Виокремлено низку труднощів, з якими нині стикається система дошкільної освіти України, серед яких акцентовано увагу на: недостатній готовності майбутніх вихователів (професійній, психологічній, методичній) до здійснення інклюзивного навчання, дефіциті професійних компетенцій для роботи в ІОС; недостатній готовності до організації освітнього процесу в ЗДО на період дії правового режиму воєнного стану.

У дослідженні спроектовано модель підготовки майбутніх вихователів до інклюзивного навчання в ЗДО, що вирізняється системністю і логічністю, відображає функціональні та структурні взаємозв'язки між цільовим, процесуально-технологічним та діагностично-результативним блоками.

Обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання у ЗДО.

У **другому розділі** охарактеризовані змістові і структурні компоненти інклюзивної компетентності як основи готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання, розроблено та апробовано алгоритм застосування організації проєктної діяльності на основі інтегрованого підходу до навчання. Доведено, що формування готовності майбутніх вихователів до інклюзивного навчання повинно відбуватися в умовах організованого освітнього процесу та систематичного застосування інноваційних технологій. Найбільш ефективними в експериментальному дослідженні авторкою визначено такі технології: моделювання педагогічних ситуацій та ситуацій квазіпрофесійної діяльності; технології групової та фокус-групової роботи, інтегрованого та контекстного навчання, розвитку критичного мислення, проєктування індивідуального корекційно освітнього маршруту, підтримки дослідницького навчання (IBL); розроблення портфоліо (персонального сайту) педагога закладу дошкільної освіти із застосуванням цифрових технологій; SMART технології; кейс-коучинг; електронний коучинг; технoстратегія; онлайн обмін досвідом. Названі технології дозволяють майбутнім вихователям засвоїти предметні та соціальні аспекти інклюзивного навчання, ту систему відносин і проблем, які характерні для інклюзивного освітнього середовища ЗДО.

Заслуговує на схвалення розробка та впровадження тренінгової програми «Формування готовності до організації навчання дітей із особливими освітніми потребами», реалізація якої забезпечувала поєднання традиційних технологій та оволодіння методами розв'язання квазіпрофесійних завдань на основі активного використання інноваційних технологій, що забезпечувало комплексну підготовку студентів до роботи в умовах інклюзивного навчання в ЗДО.

У **третьому розділі** дисертації представлено етапи реалізації експериментального дослідження у їхній логічній послідовності – констатувальний, формувальний, узагальнювальний.

На основі визначених компонентів (мотиваційного, операційного, проєктувального та морально-етичного), критеріїв і показників готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО авторка виокремлює чотири якісно різні рівні сформованості досліджуваного явища (високий, середній, достатній, низький). Аналіз результатів констатувального експерименту дав можливість авторці скласти програму формувального етапу дослідження та підібрати відповідні методики діагностування рівня сформованої готовності, які дозволили перевірити ефективність визначених педагогічних умов з використанням методів математичної статистики і зробити відповідні висновки під час узагальнювального етапу експерименту.

Порівняльний аналіз даних дослідження на початку та наприкінці експерименту виявив позитивну динаміку за всіма показниками сформованості готовності до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО. Достовірність різниці між результатами ЕГ та КГ за рівнями сформованості компонентів готовності підтверджено на початку та в кінці експерименту шляхом статистичної перевірки в програмі MS Excel та розрахунку t-критерію Стюдента для парних вибірок у програмі SPSS.

Позитивна динаміка отриманих результатів підтверджує обґрунтованість розробленої методики підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання і дає підстави вважати, що впровадження авторської моделі та обґрунтованих педагогічних умов формування готовності до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО можуть суттєво підвищити якість підготовки майбутніх вихователів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

На особливу увагу і схвалення заслуговує розроблене дисертанткою методичне забезпечення реалізації визначених педагогічних умов і моделі формування готовності до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО, представлений в Додатках практичний матеріал дуже цінний і корисний, справді інноваційний, відповідає потребам часу і запитам здобувачів освіти.

Вагомим для сучасної освітньої практики є представлення ефективних форм практичної роботи, які можуть бути зреалізованими в різних умовах навчання – в офлайн, онлайн, дистанційному та асинхронному форматах освітньої взаємодії.

Важливо, що авторка враховує ризики воєнного стану в організації інклюзивного навчання у ЗДО і в тексті роботи пропонує спеціальні авторські підходи до розробки вправ емоційної та психологічної підтримки дитини з ООП та рекомендації для її батьків.

На окрему увагу і схвалення заслуговують авторські розробки вправ, спрямованих на розвиток інклюзивної компетентності здобувачів педагогічної освіти: «Відмінності», «Допомога під час стресових станів», імітаційне моделювання ситуацій взаємодії між учасниками інклюзивного освітнього процесу, рольові та ділові діагностичні ігри, навчання алгоритмам роботи з батьками особливої дитини, технікам включеного спостереження за поведінкою дитини, прийомам продуктивного партнерства з колегами в команді супроводу особливої дитини і т. п.

Імпонує звернення авторки у практичній роботі до широкого використання різноманітних цифрових технологій і онлайн-середовищ, онлайн-ігор для формування професійних компетентностей педагогів інклюзивного ЗДО: Social Adventures, App Middle School Confidential, «Classcraft».

Повнота викладу матеріалу дисертації у наукових публікаціях. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 27 наукових працях, з яких 4 статті у провідних наукових фахових виданнях, затверджених АК МОН України (з них 4 – в збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз); 2 статті – у наукових закордонних виданнях (з них 1 – в збірнику, включеному до міжнародної наукометричної бази Web of Science); 11 статей та тез – у збірниках матеріалів конференцій.

Текст рукопису дисертації перевірено за допомогою інтернет-сервісу Unicheck (<https://unicheck.com/uk-ua>) на основі відкритих інтернет-ресурсів. За

результатами перевірки ознак академічного плагіату або інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи результати представленого Сорочан М.П. дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання, що мають дискусійний характер.

1. Описуючи практичну реалізацію другої педагогічної умови «Наскрізне застосування викладачами ЗВО інноваційних технологій у процесі викладання дисциплін професійної та практичної підготовки», добре було б показати етапність у застосуванні цих технологій – як на першому етапі знайомства з концепцією інклюзивної освіти, потому – з практиками інклюзії (теоретично), потім – практичне опанування навиками роботи в ІОС ЗДО – перед практикою, в ході практики, на етапі рефлексії результатів практики, а також вказати, під час вивчення яких дисциплін застосовуються конкретні технології (інноваційні) чи їх поєднання.
2. Вихователь інклюзивної групи ЗДО є членом команди супроводу дитини з ООП, тому добре було б вказати в описі формувального етапу експерименту ті види практичної роботи зі студентами (вправи, розв'язання педагогічних ситуацій), які розвивають у них здатність працювати в такій команді, а також скласти разом з іншими членами команди – асистентом вихователя, психологом, батьками дитини та ін. – індивідуальну програму розвитку дитини з ООП (ІПР), яка є документом, що закріплює вимоги до організації навчання та виховання дитини, зокрема визначає характер освітніх послуг та форм підтримки.
3. Аналізуючи перебіг практичної реалізації обґрунтованих педагогічних умов, програми тренінгу та вправ, недостатньо зупинятися на прикладах роботи з дітками, які мають РАС, синдром Дауна, затримки психічного розвитку, розумову відсталість – в інклюзивних ЗДО наразі перебувають чимало дітей з порушеннями

зору і слуху, порушеннями мовленнєвого розвитку і опорно-рухового апарату. Робота тільки б виграла, якби авторка додала по одному з прикладів роботи з дітками різних нозологій у підготовці майбутніх вихователів.

Висловлені зауваження не стосуються базового змісту роботи і жодним чином не зменшують наукової значущості та загального позитивного враження від дисертаційного дослідження Сорочан Марини Петрівни.

Загальний висновок. Рецензована робота є завершеною, самостійною науковою працею, що містить результати, яким властива наукова новизна, теоретичне і практичне значення, – це свідчить про оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності та її особистий внесок у розв’язання проблеми підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти.

Дисертаційне дослідження подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка повністю відповідає наказу МОН України № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. (зі змінами) та вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та рекомендується до подання для розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді й присудження ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 015 Професійна освіта, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка.

Рецензент

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління
освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

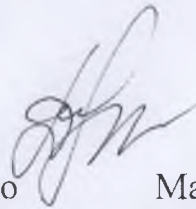
Марина ДАВИДЮК

освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та рекомендується до подання для розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді й присудження ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 015Професійна освіта, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка.

Рецензент

кандидат педагогічних наук, доцент,
доценткафедри педагогіки,
професійної освіти та управління
освітніми закладами

Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

Марина ДАВИДЮК

